

MARUŠIAK, Juraj. *PRÍLIŠ SKORÉ PREDJARIE... Slovenskí študenti v roku 1956*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2020. 247 s. ISBN 9788022418423.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.3.10>

V centru pozornosti knihy *Príliš skoré predjarie...* stojí studentské květnové události roku 1956, tedy série kritických vystoupení slovenských studentů. Autor Juraj Marušiak u těchto událostí nekončí a provádí důkladnou analýzu celého roku 1956 s důrazem na studentstvo, včetně genealogie těchto událostí i jejich důsledků v následujících měsících a letech.

Juraj Marušiak si klade zajímavé otázky a sleduje několik důležitých rovin. Za prvé se ptá po obecném smyslu studentských událostí a jejich vztahu k státně-socialistickému zřízení. S tím souvisí další otázka – jaká byla jejich souvislost s reformním hnutím 60. let vrcholící rokem 1968 a jakou roli hrály události v historické paměti slovenské společnosti. Autora nadále zajímá proměňující se vztah socialistické nomenklatury k vysokoškolské mládeži a inteligenci obecně. V neposlední řadě se ptá, proč zrovna květnové události vyvolaly represivní reakci komunistické strany a bezpečnostních orgánů, přestože se nejednalo o první událost tohoto druhu (například takzvaná pyžamová revolúcia).

Autor studentská vystoupení zařazuje do celé řady kontextů a v tomto smyslu se jedná o opravdu detailní a pečlivý historický „řez“. Popisuje dění v SSSR a to především Chruščovův referát o zločinech stalinismu, ale také přístup ruské komunistické strany ke studentům a intelektuálům. Analyzuje také vnitrostranické debaty v rámci Československa, mezinárodní vývoj především s ohledem na události v Polsku a Maďarsku, ale také kontext socialistického budování nového člověka projevující se ve speciálním paradoxním vztahu k mládeži či kontext utváření socialistické inteligence. V neposlední řadě analyzuje historickou paměť na případu polistopadových slovenských učebnic dějepisu.

Studentstvo mělo v období státního socialismu velice specifické postavení, které autor dobře zachycuje. Na jednu stranu měla mládež důležitou pozici v myšlenkovém světě nově se rodícího socialistického státu, kdy se na ni měly projektovat představy o novém socialistickém člověku, zbaveného starých „buržoazních hodnot“. Z vysokoškolské mládeže se navíc měla rekrutovat socialistická inteligence, která měla své intelektuální vlohy využít pro blaho celé společnosti. Na druhou stranu byla inteligence a s ní i vysokoškolská mládež zdrojem strachu a nedůvěry u řady komunistických funkcionářů, a to nejen pro speciální habitus inteligence, ale také kvůli protestům řady vysokoškoláků a vysokoškolaček v roce 1948.

Autor s odkazem na historičku Muriel Blaive hodnotí, že květnové události nepředstavovaly krizi režimu, protože nemůžeme mluvit o bezprostředním ohrožení existence státně socialistického zřízení ani o masových projevech nespokojenosti.¹ Na druhou stra-

1 BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001, s. 134. ISBN 8072600532.

nu však byl poprvé po roce 1953 zpochybněn či nabourán obraz všeobecného souhlasu i monolitní společnosti, což podle autora byl důležitý prvek stability a legitimacy stát-ně-socialistického Československa.

Květnové události se odehrály příliš rychle a nestihlo se během nich zformovat své-bytné reformní hnutí. Jak píše autor v názvu, odehrály se „příliš brzy“, a proto také nehrají klíčovou roli v historické paměti slovenské společnosti. Upozorňuje však na důležitou skutečnost, že studentské kritické diskuze se staly formativním zážitkem pro jednu generaci intelektuálů, a proto není náhoda, že řada z tehdejších aktérů se pak ve větší míře angažovala v druhé polovině 60. let, a především v období tzv. pražského jara.

Autor popisuje, jaké byly hranice možné kritiky roku 1956 a to jak po obsahové, tak po formální stránce. Zatímco u českých studentů vadila především kritika Sovětského svazu a mocenského monopolu KSČ (přestože se objevovala v menší míře než např. kritika špatných podmínek studia), u slovenských především to, že se kritické diskuze odehrávaly mimo institucionální pole jediné povolené organizace mládeže – ČSM. A co je ještě důležitější, autor popisuje, jak se tyto hranice posouvaly v čase spolu s celým hodnocením květnových událostí v souvislosti s kritickým vystoupením československých literátů, ale především s událostmi v Maďarsku a Polsku. Jestliže tak několik dní po událostech vedení strany rozlišovalo kritiku na vhodnou a špatnou, na podzim už celé události rámovalo jako protisocialistické vystoupení.

Jak autor spolehlivě ukazuje, studentská kritika nebyla založena na fundamentálním odmítnutí socialismu ani nebyla artikulovaná antikomunisticky, nýbrž měla kořeny v každodenní materiální a sociální zkušenosti studentů. Zdrojem nespokojenosti tak byla především časová náročnost studia, dlouhá vojenská služba, špatné materiální zázemí na kolejích, nezdravé jídlo v menze, nízká kvalita výuky marxismu-leninismu a tato témata také představovala hlavní body kritiky aktérů květnových událostí. K artikulaci těchto nespokojeností však také došlo v souvislosti se slavným Chruščovovým referátem o zločinech stalinismu. K jeho obsahu se ovšem československá veřejnost (včetně komunistů) nedostala od své vlády, nýbrž ze zahraničních médií, což vedlo k celkovému znejistění studentstva a na sociální problémy se tak v některých případech nabalovala i další vrstva kritiky (například přehnané a pompézní oslavování SSSR, slabá informovanost o vnitrostátním i mezinárodním politickém dění či dokonce kritika politických procesů). Juraj Marušiak tak dokládá, že antikomunistické vystoupení z událostí udělalo až stranické vedení.

Juraj Murišiak s odkazem na historiky Vítězslava Sommera a Kevina McDermotta mluví o kritické loajalitě.² U většiny aktérů květnových událostí by také bylo možné hovořit o tzv. loajálním odporu, což je koncept, se kterým pracuje historik Jakub Šlouf ve své analýze plzeňských protestů v roce 1953. Juraj Marušiak na něj bohužel nenavazuje, což je škoda, protože si oba autoři v leccems všímají podobných jevů.³

2 McDERMOTT, Kevin a Vítězslav SOMMER. The , club of Politically Engaged Conformists? Opinion and the Crisis of Communism, 1956. In: Cold War international History Project, Working paper 66. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2013.

3 ŠLOUF, Jakub. *Spříznění měnou. Genealogie plzeňské revolty 1. června 1953*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2016. ISBN 9788073085858.

Knih Juraja Marušiaka je cenným zdrojem informací i interpretačních schémat a především historici a historičky zajímaví se o prvních dvacet let státně socialistické diktatury by ji neměli přehlédnout. Některým tématům dle mého názoru však autor věnuje příliš velkou pozornost na úkor čtivosti. Například analýze polistopadových slovenských učebnic je věnováno 8 stránek, pro podložení autorových tezí by však stačilo napsat pouze to, že učebnice dějepisu se studentskými událostmi roku 1956 zkrátka příliš nezaobírají.

Naopak, některé části by stály za rozvinutí. Na straně 98 autor rozvíjí zajímavé téma toho, že na vysokých školách se neuplatňovaly zásady deklarované rovnosti, ale že se etablovala přísná hierarchizovaná struktura. Rozvedení této struktury hierarchie však končí u studentů dělnického původu, absolventů tzv. přípravek (státní předmaturitní kurzy pro vysokoškolskou mládež) a funkcionářů ČSM. Hlubší rozvedení hierarchie vysokoškolského studentstva by mohlo čtenářům ještě více zplastičit svět slovenských vysokoškolských studentů a studentek.

Podobnou výtku bych aplikoval na samotnou část o květnových událostech. Autor sice upozorňuje na velice zajímavou skutečnost, že to byli často členové ČSM i KSČ, kteří kritické diskuze vedli a také za ně byli později potrestáni, ale obecně chybí přesnější popis toho, kteří studenti se diskuzí účastnili. Velice zajímavé by bylo, kdyby se čtenář například dozvěděl, co na kritická vystoupení říkali právě absolventi státních přípravek, tedy ta nejprivilegovanější vrstva studentstva.

Jádro studentských vystoupení, tedy květnové události, by si obecně zasloužily barvitější popis. Autor například zmiňuje několik autobiografických knih přímých účastníků protestů, nabízelo by se tak některé části knihy pro ilustraci doplnit ukázkami z těchto beletristických textů. Obecně tak soudím, že přestože je publikace velmi dobrou analytickou studií, mezi neakademickou veřejností asi příliš rezonovat nebude. To však ale asi ani nebyla autora intence.

*Michael Polák
(Ústav hospodářských a sociálních dějin, Praha)*